

International
JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
JOSHASjournal (ISSN:2630-6417)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:21

2019

pp.1289-1297

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

TÜRKİYE'NİN TEK PARTİLİ YILLARINDA ÖNEMLİ BİR İDARECİ VE HATAY MESELESİ'NİN ÇÖZÜMÜNDE ETKİN BİR ŞAHSİYET: İBRAHİM ŞÜKRÜ SÖKMENSÜER

AN IMPORTANT ADMINISTRATOR IN TURKEY'S ONE-PARTY YEARS AND AN ACTIVE FIGURE IN SOLVING THE HATAY ISSUE: İBRAHİM ŞÜKRÜ SÖKMENSÜER

Öğr. Gör. Dr. İsmail EFE

Kırıkkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Kırıkkale/Türkiye

Article Arrival Date : 28.11.2019

Article Published Date : 30.12.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.219>

Reference : Efe, İ. (2019). "Türkiye'nin Tek Partili Yıllarında Önemli Bir İdareci Ve Hatay Meselesi'nin Çözümünde Etkin Bir Şahsiyet: İbrahim Şükrü Sökmensüer", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(21): 1289-1297

ÖZET

1890'da Üsküp'te dünyaya gelen İbrahim Şükrü Sökmensüer, Osmanlı subayı olarak Balkan ve Birinci Dünya savaşlarına katıldı. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele saflarında yer aldı. 9 Eylül 1936'da Suriye'nin bağımsızlığı kazanması sürecinde Fransa'nın Hatay'ı Suriye sınırları içinde bırakma isteği Hatay meselesinde kırıcı neden oldu. Türk Hükümeti'nin Hatay meselesine yoğunlaştığı dönemde Emniyet Genel Müdürü olan Sökmensüer, Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreteri olarak hem bölgede hemde Ankara'da mücadelenin içinde yer aldı. Hatay meselesinin Türkiye'nin istediği yönde sonuçlanmasında önemli katkıları olan Şükrü Sökmensüer, Hatay'ın anavatanına bağlanmasından sonra Vilayetin ilk valisi oldu. 1939-1942 yılları arasındaki valiliği sırasında, Hatay'ın Türkiye ile uyumlu hale getirilmesinde, şehirde iç bütünlüğün sağlanmasında önemli hizmetlerde bulundu. 1942'de Hatay Valiliği'nden ayrılan Sökmensüer, Ticaret Bakanlığı İşe Müsteşarlığına getirildi. VII. Dönem Erzincan, VIII. Dönem Gümüşhane Milletvekili olan Sökmensüer, 7 Ağustos 1946 - 5 Eylül 1947 tarihleri arasında İçişleri Bakanlığı görevinde bulunduktan sonra, 1957 yılında aktif siyaseti bıraktı. Katıldığı savaşlarda gösterdiği üstün başarılarından dolayı çeşitli takdirname, harpmedalyası ve liyakat madalyaları ile taltif edildi. Yaşamı, askerî faaliyetleri, bürokrasideki kritik görevleri, siyasi yaşamı ile Türkiye tarihinde önemli bir şahsiyet olan İbrahim Şükrü Sökmensüer, 18 Ekim 1978'de vefat etti.

Anahtar Kelimeler: Tek Parti Dönemi, İbrahim Şükrü Sökmensüer, Hatay Meselesi

ABSTRACT

Born in Skopje in 1890, Ibrahim Şükrü Sökmensüer participated in the Balkan and First World Wars as an Ottoman officer. After the signing of the armistice of Mondros, he moved from Istanbul to Anatolia and joined the ranks of the national struggle. In the process of gaining independence of Syria on 9 September 1936, France's desire to leave Hatay within the borders of Syria caused a stir in the Hatay issue. Sökmensüer, who was the Chief of police during the Turkish government's focus on the Hatay issue, took part in the struggle both in the region and in Ankara as secretary general of the Hatay sovereignty Society. Şükrü Sökmensüer, who contributed significantly to the outcome of the Hatay issue in the direction Turkey wanted, became the first governor of the province after Hatay was connected to the motherland. During his governorship between 1939 and 1942, he performed important services in harmonizing Hatay with Turkey and ensuring internal integrity in the city. In 1942, Sökmensüer left Hatay Governorate and was appointed as the undersecretary of the Ministry of trade. VII. Period Erzincan, VIII. September August 7, 1946 - September 5, 1947, after serving as the Ministry of Interior, he left active politics in 1957. He was awarded various commendations, medals of war and merit for his outstanding achievements in the battles he participated in. Ibrahim Şükrü Sökmensüer, an important figure in the history of Turkey with his life, military activities, critical tasks in the bureaucracy, political life, died on 18 October 1978.

Keywords: Single Party Period, İbrahim Şükrü Sökmensüer, Hatay Issue

1. GİRİŞ

Bir ülkedeki siyasal hayatın egemen tek partiye bırakıldığı ve başka partilere iktidar için yarışma izinin verilmediği rejimlere tek parti yönetimi adı verilmektedir (Teziç, 1991: 336). Seçimlerin ve parlamento denetiminin pek anlamının olmadığı bu sistemde, gerçek iktidar, partide olduğu için partinin tüzük ve kararları anayasa ve hukukun üstündedir. Partiye girmek ve parti organlarında görev almak kolay bir iş değildir. Parti üyeleri, üyeliğe kabul edilmeden önce, gençlik örgütünde veya partinin yardımcı kuruluşlarında çalıştırılarak sıkı bir eğitimden geçirildikten sonra yükseltilirler (Öz, 1992: 31). Tek parti sistemi totaliter, otoriter ve pragmatik Tek Parti sistemleri olarak alt kategorilere ayrılır. Bu yönüyle ele alındığında Atatürk dönemi CHP, katı bir ideolojik yönetimden çok pragmatik politik uygulamalara dayanan bir tek parti görünüm arz etmektedir (Sarıbay, 2001: 27-28).

Kurtuluş Savaşı'nda silahlı mücadelenin örgütlenmesini ve zaferin kazanılmasını başarıya ulaştıran Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Halk Fırkasına dönüştürülmesiyle ortaya çıkan CHP, ilerleyen zamanda devlet partisi olmuş, nihayetinde de devletle ve milletle özdeşleştirilmiştir (Tunçay, 1983:2019). Cumhuriyet'in ilk yıllarında CHP dışında iki defa çok partili hayata geçiş için deneme yapılmış olmasına rağmen siyasi ortamın hazır olmaması nedeniyle bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylece CHP 1930'dan 1946 yılına kadar tek parti olarak Türkiye'yi yönetmiştir (Kili, 1976: 77). Türkiye'deki Tek Parti dönemini, ulus-devlet olmanın, modernleşmenin, ekonomik kalkınmanın, siyasallaşmanın ve demokratikleşmenin bir süreci olarak görülmüştür. Toptan kalkınma politikalarını daha kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleştirmek için benimsendiği söylenen bu anlayış, otoriter bir yönetim görüntüsü ortaya çıkarmıştır (Uyar, 2012: 67-68).

Cumhuriyet döneminin başlangıç yıllarından çok partili siyasal hayata geçiş dönemine kadar olan bir aşamayı içine alan tek parti iktidarı döneminde, bürokrasi ve siyaset ilişkisi, bürokrasi lehinde gelişmiş ve bürokrasi hakim konuma gelmiştir. Atatürk'ün toplumu modernleştirme, ülkeyi sanayileştirme ve muasır bir medeniyet seviyesine çıkarma politikasının gerçekleşmesi için Cumhuriyet dönemi askeri ve sivil bürokrasisi güç birliği yaparak var gücüyle çalışmıştır. Bunun neticesinde tek parti iktidarı dönemi, bürokrasinin altın yılları olmuştur (Yılmaz-Doğan-İnanku, 2013:264).

Tek parti döneminde Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı ve çözüm mücadellesi verdiği önemli iç ve dış sorunları da olmuştur. Hatay Meselesi bu dönem Türk dış politikasının önemli sorunlarından biridir. Hatay'ın Türkiye'ye katılması mücadelesinde ve Türkiye ile bütünleşmesi sürecinde, önemli görevler ifa eden isimlerden birisi de tek parti döneminin önemli şahsiyetlerinden biri olan İbrahim Şükrü Sökmensüer'dir.

2. İBRAHİM ŞÜKRÜ SÖKMENSÜER'İN HAYATI

1890 Üsküp doğumlu olan Şükrü Sökmensüer'in babasının adı Mahmut, annesinin adı ise Akile'dir. İlkokulu Üsküp'te Dârüledip Mektebi'nde okuduktan sonra ortaokula Üsküp Askerî Rüştiyesi'nde başladı ve Edirne Askerî Rüştiyesi'nde tamamladı. Askerî Rüştiye eğitiminin tamamladıktan sonra eğitimine Edirne Askerî İdadisi'nden devam etti ve mezun oldu. 1910'da Mühendishâne-i Berrî Hümayun'a girdi. Bu okuldan 30 Haziran 1912 (17 Haziran 1328)'de mülâzımlıkla Sahra Topçu sınıfından mezun oldu. Okulu bitirdikten sonra Ağır Topçu Sınıfına ayrılan Sökmensüer, 3 Temmuz 1912 (20 Haziran 1328) tarihinde 4. Kolordu 9. Ağır Topçu Alayı, 1. Tabur, 3. Batarya'ya tayin edildi. Balkan Harbi'nde, Edirne'nin düşmesi üzerine, bulunduğu mevki, imkânlarını sonuna kadar kullanarak, savunmada ısrar etti; fakat esir düşmesine engel olamadı. 26 Mart 1913 (13 Mart 1329) den 26 Ekim 1913 (11 Teşrin evvel 1329) tarihine kadar Sofya'da esir olarak kaldı.

İbrahim Şükrü Sökmensüer, hürriyetini kazanıp yurda döndüğünde, 10 Temmuz 1913 (27 Teşrin evvel 1329) tarihinde, Çatalca 8. Ağır Topçu Alayı'na tayin edildi. 2 Ağustos 1914 (20 Temmuz 1330)'da Birinci Dünya Harbi Seferberliğinde, 1. Kolordu 15 Santimetrelilik Ağır Obüs Taburu'na tayin edildi. Bu müddet esnasında Birinci Süveyş Kanal Taarruzu'na katılan Sökmensüer'in buradaki

hizmetleri, Bahriye Nâzırı Cemâl Paşa tarafından takdir edildi. 14 Haziran 1915 (1 Haziran 1331) de mülâzımı evvel rütebesini alan Şükrü Sökmensüer, Birinci Dünya Harbi'nde Çanakkale'de muhtelif bataryalarda görev aldı (Günay, 2007:258-259).

Birinci Dünya Harbi sonunda Harp Akademisi tahsiline başlayan Sökmensüer, bu tahsiline devam ederken Atatürk'ün Anadolu'da Milli Mücadeleye başladığı haberini aldı. Bu haber üzerine tahsilini yarıda bırakarak Harp Akademisi'nden birkaç arkadaşıyla beraber karadan ve İzmit üzerinden Anadolu'ya geçti ve Milli Hükümet'in emrine girdi. Anadolu'ya geçtikten sonra, 20. Kolordu Erkânı Harbiyesine verildikten Sökmensüer, 10 Ekim 1920 (10 Teşrin evvel 1336) tarihinde yüzbaşı oldu. Müteakiben Genelkurmay hareket dairesinde Elcezire ve Adana cepheleri kısım amiri olarak ve müteakiben Harp Cephesi Komutanlığı Başyaverliği görevine getirildi. I. İnönü Muharebesi'nde Süvari Bölüğü Komutanlığı, II. İnönü Muharebesi'nde ise 11. Fırka Kurmay Başkanlığı vazifesini ifa etti. Sakarya Muharebesi'nde Genelkurmay Başkanlığı yaverliğinde ve hareket şubesinde çalışan Sökmensüer, Süvari Kolordusu Hareket Şubesi Müdürlüğü'ne tayin edildi. Büyük Taarruz'da Kolordu ile Hareket Şubesi Müdürü olarak İzmir'e giren Sökmensüer, 31 Ağustos 1922'de kurmay binbaşılığa tayin edildi. Müteakiben yarıda bıraktığı Harp Akademisi tahsilini ikmal eden Sökmensüer, 6. Kolordu Hareket Şubesine ve müteakiben 15. Fırka Kurmay Başkanlığı'na tayin edildi (Özkan, 2013: 80).

15. Fırka Erkânı Harbiye Reisliği'nde görev yaparken, 18 Temmuz 1927'de kendi isteği ile istifa etti. 30 Ocak 1928'de İskân Umûm Müf. İskân Müdürlüğü ile sivil görevine başladı. Muş ve Urfa'da Vali Vekâleti vazifelerinde bulundu. Urfa Vali Vekilliği sırasında Hudut Komisyonu Başkanı olarak Suriye Hudut Komisyonu ile hudut işlerinin tanzimi işinde çalıştı. 1 Mart 1932'de Adana'da toplanan Türkiye-Suriye Daimi Hudut Komisyonu'nda Türk Heyetine başkanlık etti. 15 Kasım 1932'de Emniyet İşleri Genel Müdür Yardımcılığına getirildi. 4 Nisan 1934'te Trakya Genel Müfettişliği Baş Müşavirliğine ve 9 Eylül 1934'te de Emniyet İşleri Genel Müdürlüğü'ne tayin olundu (Özkan, 2013: 80; Günay, 2007:258-259). Bu sıralarda, Hatay'ın anavatana ilhaki için yapılan çalışmalara, Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreteri olarak, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras başkanlığındaki heyetle Cenevre'ye giden Sökmensüer, Cemiyeti Akvâm'da, konu ile ilgili çalışmalara katıldı. Burada bulunduğu sırada İsviçre Polis Teşkilâtını inceledi, özellikle İsviçre Polis Enstitüsü üzerinde inceleme ve araştırmalarda bulundu (Günay, 2007:259). Yurda döndüğünde İsviçre'de edindiği bilgiler ışığında Türkiye emniyet teşkilâtını daha iyi imkânlarla kavuşmak amacıyla reform niteliğinde yenilikler yaptı. Sökmensüer, İsviçre halkının sahip olduğu hizmetlerin benzerlerini Türk halkına sunabilmek gayesiyle 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden çıkarılmasında büyük katkılar verdi (Dikici, 2007: 45).

Sökmensüer, Emniyet İşleri Genel Müdürlüğü vazife üzerinde kalmak şartıyla Bakanlar Kurulu kararıyla, 1 Temmuz 1937'de İstanbul Vali ve Belediye Başkanlık Vekâletine tayin edildi ve 18 Ağustos 1937 tarihine kadar bu vazifede kaldı. Şükrü Sökmensüer, Emniyet Genel Müdürü iken Hatay davasının ortaya çıkması üzerine Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreterliğini de üzerine aldı. Emniyet Genel Müdürlüğü'nde 11 Temmuz 1939 tarihine kadar kalan Şükrü Sökmensüer, Hatay'ın anavatana katılması üzerine 20 Temmuz 1939 tarihinde Hatay Valiliği'ne tayin edildi. Hatayın anavatana katılması sürecinde vali olarak önemli işler yapan Sökmensüer, 10 Şubat 1942 tarihinde Ticaret Bakanlığı İlaş Müsteşarlığına getirildi. Bu müsteşarlığın kaldırılması üzerine, Meclisin VI. Döneminde bir ara seçimde, 8 Ağustos 1942'de Erzincan Milletvekilliğine seçildi. Daha sonra VII. Dönem Erzincan ve VIII. Dönem Gümüşhane milletvekili olarak TBMM'de çalıştı. Bu arada 1946 seçimlerinden sonra kurulan Recep Peker Hükümeti'nde 7 Ağustos 1946-5 Eylül 1947 tarihleri arasında İçişleri Bakanlığı görevinde bulundu. Mecliste içişleri ve savunma komisyonlarında ve müstakil grupta çalıştı ve 1946'da Milli Savunma Komisyon Başkanlığına seçildi (Özkan, 2013: 80).

1950 seçimlerinde meclise giremeyen Şükrü Sökmensüer, CHP'de 1954 seçimlerine hazırlık amacıyla Ankara'da yapılan adaylık yoklamalarına dair itirazlarını ihtiva eden bir raporu CHP Genel

Başkanlığına sundu. Sökmensüer, hazırlanmış olduğu raporunda, artık kişilerdeki milletvekili olma isteğinin, millete hizmet gayesinden çok servet edinme gayretinin sonucu olduğunu düşündüğünü söylemektedir. Yüksek vasıflı ve rejimi sağlam temellere bağlayacak bir millet meclisi yaratılabilmesi için akl-ı selimin ve milli şuurun serbestçe tesirini göstermesi gerektiğini ileri sürmüştür. Ankara Merkez İlçe Başkanı olarak görev yaparken 1954 seçimlerinde Ankara'dan aday olmak istemesine rağmen yapılan aday yoklamalarında listeye giremeyince aktif siyasetten çekildi (Özkan, 2013: 80-81; Dikici, 2007: 45).

Emekli olduktan sonra, bir müddet, Akhisar ve İzmir'de bulunan Sökmensüer, orada yayımlanan bazı gazetelerde "Tüntaş Arpacıoğlu" takma adıyla siyasî ve iktisadî mahiyette yazılar yazdı. Türk Hava Kurumu Başkanlığı, Çocuk Esirgeme Kurumu Genel İdare Kurulu Üyeliği, Eski Muharipler Cemiyeti Haysiyet Dîvânı Başkanlığı ve CHP Ankara İl Başkanlığı gibi önemli görevlerde bulundu. Sökmensüer, katıldığı savaşlarda gösterdiği üstün başarılarından dolayı çeşitli takdirname, harpmadalyası ve liyakat madalyaları ile taltif edildi. Süveyş Kanal Taarruzu'nda gösterdiği yararlılık dolayısıyla Harp Madalyası, Seddülbahir Muharebeleri'nde kendisinin ve bataryasının hizmetleri takdir edilerek Gümüş Liyâkat Madalyası verildi. 26, 27, 28 Ağustos 1922'deki Büyük Taarruz'da; Sinan Paşa, Bal Mahmut, Olucak, Egert muharebelerinde Süvari 1. ve 2. Fırkalarının taarruzlarına iştirak ile bilfiil ateş altında fedakârlık gösterdiğinden dolayı, Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası aldı. Tek parti döneminde asker, brokrat ve siyasetçi olarak önemli görevlerde bulunan İbrahim Şükrü Sökmensüer, 18 Ekim 1978'de vefaatt etti (Günay, 2007: 260).

3. HATAY MESELESİ VE İBRAHİM ŞÜKRÜ SÖKMENSÜER

3.1. Hatayın Anavatana Katılması Süreci

20 Ekim 1921 tarihinde Türkiye ile Fransa arasında yapılan Ankara Anlaşması uyarınca İskenderun Sancağı Fransa mandasında olan Suriye sınırları içinde bırakıldı. Ancak, sancağa özel bir statü verildi. Bu anlaşmayla Misak-i Milli sınırları içerisinde görülen Hatay bölgesinin Türkiye sınırı içerisinde kalması amacına ulaşılmadı fakat özerk bir idarî yapıya sahip olması sağlanabildi. İskenderun Sancağı'nın Ankara Anlaşmasıyla tespit edilen bu özel durumu daha sonra Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kolaylaştıracaktı. Anlaşmanın 7. maddesi bu bölgedeki Türklerin kültürlerini geliştirebilmeleri için her türlü faaliyeti göstermelerini ve Türkçenin serbest olmasını taahhüt altına alıyordu. (Balcı, 2018: 251).

Fransa, Almanya tehdidinin artması ve Almanların Versay Anlaşması'nı ihlal ederek Ren Nehri'nin batısına geçmesi üzerine dikkatini buraya çevirmiş, Suriye'de durumu kontrol altında tutabileceği bir yapı bırakacak şekilde düzenleme yapmaya koyulmuştu (Sökmen, 1978: 5). Bu düşünceden hareket eden Fransa, 1936 yılına gelindiğinde Suriye'nin bağımsızlığını tanıdı ve İskenderun Sancağı'nın kontrolünü de Suriye'ye bıraktı. Bunun üzerine Türkiye'ye, Fransa'ya Sancak'ın bağımsız olması gerektiğine dair 9 Ekim 1936'da bir nota verdi (Tekin, 1993: 165). Fransa 10 Kasım 1936 tarihinde Türkiye'nin notasına verdiği cevapta, 24 Temmuz 1922'de Milletler Cemiyeti'nin kendilerini sadece Suriye ve Lübnan'a mandater devlet olarak bağımsızlığa götürmekle görevlendirildiğini; Sancağa bağımsızlık vererek, Suriye'nin bütünlüğüne zarar verileceğini söyledi (Haber, 9 Aralık 1936; Akşam, 10-11 Aralık 1936).

Meselenin tartışıldığı günlerde Atatürk, 1 Kasım 1936'da Mecliste yaptığı konuşmada: "Bu sırada milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir mesele, hakiki sahibi Öz Türk olan İskenderun-Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyet ve katiyet durmaya mecburuz" diyordu. Bu konuşmasından bir gün sonra Atatürk tarafından İskenderun Sancağı'na Hatay adını verildi. 2 Kasım 1936'da İskenderun Antakya ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adının Hatay Egemenlik Cemiyeti olarak değiştirilmesini ve faaliyetlerinin bu isim altında yürütülmesini istedi. Cemiyetin Umumi Reisi Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Kâtibî Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer oldu (Sökmen, 1992: 95).

Türkiye ile Fransa Sancak konusunda anlaşamayınca Fransa, Türkiye'ye bu uyuşmazlığı Milletler Cemiyeti'ne taşıma önerisinde bulundu. Türkiye bu öneriyi kabul etti ve Milletler Cemiyeti'ne konuyla ilgili bir muhtıra hazırladı (Soysal, 1983: 533). Tevfik Rüştü Aras, Numan Menemencioglu, Şükrü Sökmensüer, Hasan Rıza Soyak, Abdurrahman Melek, Hatay meselesini görüşmek üzere 10 Aralık 1936'da Cenevre'ye gittiler (Haber, 9 Aralık 1936; Akşam, 10-11 Aralık 1936). Türk heyeti yaptığı görüşmelerde Hatay'da yapılacak olan halk oylamasının kontrolleri dâhilinde yapılması isteğini cemiyete iletiler. Bu görüşmelerde Türk heyeti, kendilerinden oluşan bir heyetin halk oylaması esnasında Hatay'da bulunarak gözlemci olmaları isteklerini kabul ettirdiler (Sökmen, 1992: 106). 29 Mayıs 1937 tarihinde Milletler Cemiyeti, görevli Sandler'in İskenderun Sancağı'na dair raporunu onayladı. Raporun kabul edilmesiyle birlikte Türkiye ile Fransa arasında Sancağın durumu üzerinde varılan uzlaşmaya dair bir anlaşma imzalandı. Sancak seçimlerinin hemen arifesinde Fransa, Sancak'ın seçim tüzüğünü değiştirmek ve Sancak'taki Alevileri Türklere karşı kışkırtmak gibi manipülasyonlara girişti (Balcı, 2018: 253). Bu gelişmeler Türk tarafının seçimlere katılmama kararı almasına sebep oldu.

Seçimlere katılmama kararının alınmasından sonra Cemal Selçuk, Türk Hükümeti tarafından Türk halkının seçimlere katılmama kararını organize etmek için bölgeye gönderildi. Seçimlere katılmama kararının ardından Abdurrahman Melek, Türk yetkililer tarafından Ankara'ya çağrıldı. Ankara'da Cemiyet Genel Sekreteri Şükrü Sökmensüer ona: "Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki nutuklarının Sancak'ta nasıl akisler yarattığını bildirmek üzere hemen oraya hareket etmelisiniz dedi". Daha sonra Hasan Rıza Soyak kendisiyle görüştü ve ona: "Atatürk'ün Antakya-İskenderun için bana nutuk söylediniz, fakat ortada bir şey yok diyerek hiddetlenip etrafındakilere çıktığını ve oraya giderek hareket yaratmalarının gerekli olduğunu anlattı. Soyak devamla ilk başkaldırının seçime katılmama eylemi olacağını daha sonra gelişmelere göre davranılacağını ekledi" (Tekin, 2002: 72-73).

Mustafa Kemal Atatürk'ün kararlı bir tavır ortaya koyması üzerine Fransız ve İngiliz yetkililer Hatay konusunda Türkiye'nin şartlarını kabul etmek durumunda kaldılar. Sancak'ta seçimler yapılmadan önce Fransa ile Türkiye'nin askeri heyetleri arasında da müzakereler gerçekleşti. 17-18 Aralık 1937 tarihinde Mareşal Fevzi Çakmak ile General Huntziger arasında akdedilen tutanak müzakere edilip yeni maddeler eklendikten sonra Türkiye ve Fransa Askeri ve Dostluk Anlaşması'nı kaleme alındı ve böylece Hatay'da Türk askerinin varlığı tanınmış oldu (Balcı, 2018: 253).

Hatay'da ikinci derece seçmen kayıtlarının 8 Ağustos 1938'de sona ermesinden sonra Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreteri ve Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer, 9 Ağustos 1938'de telgrafla davette bulundu. Davet üzerine Dört Yol'da 10 Ağustos 1938'de Türkiye'nin Hatay'daki Olağanüstü Delegeesi Cevat Açıkalın, Tayfur Sökmen, Türkiye'nin Hatay'daki Başkonsolosu Fethi Denli, Şükrü Sökmensüer ve Abdurrahman Melek'in katıldığı bir toplantı düzenlendi. Toplantıda meclis seçiminde Hatay Halk Partisi tarafından kimlerin aday gösterileceği ve kurulacak devletin meclis başkanlığına, başbakanlığına, hükümet üyeliklerine, müsteşarlıklara ve genel müdürlüklere atanacak kişilerin kimler olacağı hususunda görüş alışverişinde bulunuldu. Bu toplantıda Şükrü Sökmensüer, devlet başkanının bizzat Atatürk tarafından belirlendiğini, bu kişinin Tayfur Sökmen olduğunu söyledi (Sökmen, 1978: 106; Tekin, 2002: 82-83; Melek-Pehlivanlı, 2011: 174).

Seçimin yapılmasından sonra Hatay Millet Meclisi, 2 Eylül 1938 tarihinde toplanmaya karar verdi ve meclis belirtilen tarihte ilk toplantısını yaptı. 2 Eylül'de Hatay Millet Meclisi, 40 üyesinin oy birliğiyle Tayfur Sökmen'i devlet başkanlığına seçti. 5 Eylül 1938 tarihinde Tayfur Sökmen tarafından Başvekil tayin edilen Abdurrahman Melek, Başvekillik görevinin yanı sıra Dâhiliye, Hariciye ve Müdafaa vekili olarak da atandı (Balcı, 2018: 254). 6 Eylül'de kurulan hükümet Meclis'ten güvenoyu aldı ve yeni Hatay Devleti Anayasası kabul edildi. Kabul edilen Anayasa, Milletler Cemiyeti'nin Sancak statüsü için hazırladığı Anayasaya benzer bir içeriğe sahipti (Savcı, 2007: 66). Anayasanın birinci maddesi uyarınca Sancak ismi Hatay olarak değiştirildi, bunun yanı

sıra yönetim şekli Cumhuriyet olarak belirlendi. Anayasanın ikinci maddesi Hatay Cumhuriyeti'nin başkentinin Antakya olduğunu, üçüncü madde de ise Hatay'ın ırk ve mezhep ayrımı gözetmeksizin bir bütün olduğunu içermekteydi. Hatay'ın anavatana katılması yaklaştıkça TBMM ile Hatay arasındaki mesafe de gitgide azaldı. Hatay Millet Meclisi, Türkiye ile uyum ve bütünlüğü en kısa sürede sağlayabilmek adına para biriminden bayramlara kadar oldukça geniş yelpazede çalışmalar yaptı (Balcı, 2018: 256-257).

1939 yılının Haziran ayında artık Hatay tam anlamıyla Türkiye ile bütünleşmenin adımlarını atmaya başladı. 17 Haziran 1939'da Türkiye ile Hatay aralarındaki bütün sınır işlemlerinin kaldırılması hususunda anlaşta (Cumhuriyet, 17 Haziran 1939). 23 Haziran'da Türkiye ile Fransa arasında "Hatay'ın Türkiye'ye İadesine Dair Anlaşma" imzalandı ve 30 Haziran tarihinde Hatay Millet Meclisi'nde, meclisin dağıtılması kararı alındı. 9 Temmuz 1939'da Hatay kanunları TBMM'de kabul edildi ve böylelikle Hatay Türkiye topraklarına katıldı ve Türkiye'nin 63. ili oldu (Mursalıoğlu, 2003: 107-123).

3.2. İbrahim Şükrü Sökmensüer'in Hatay Valisi Olduğu Dönemdeki İcraatları

Hatayın anavatana katılması mücadelesinde önemli görevler ifa eden Sökmensüer'in Hatay Valiliğine atanacağına dair haberler, Fransa-Türkiye Anlaşması'nın imzalanmasından ve Hatay Millet Meclisi'nin kendini feshetme kararı almasından önce gazetelerde yer almaya başladı. Sökmensüer'in Hatay Valiliğine resmen atanması da Hatay'daki gazetelerde geniş yer buldu. Atama haberini büyük coşkuyla okuyucularına duyuran yerel gazeteler, Sökmensüer ile ilgili övgü dolu yazılar yayınladı (Hatay, 18 Haziran 1939; Yenigün, 19 Haziran 1939). 14 Temmuz 1939'da Yenigün'de yer alan bir yazıda, Sökmensüer'in Hatay davasının başından beri azimle çalışan biri olduğu vurgulandı. Gazetede "ahlak, seciye ve fazilet gibi meziyetleri şahsında toplamış mütekâmil bir insan" ve aynı zamanda "bilgisi, otoritesi, derin zekâsı ve nüfuzu nazarı ile tam bir idare amiri" olduğu ifadelerine yer verildi. Ayrıca bu atamanın hükümetin Hatay'a verdiği önemin bir göstergesi olduğu vurgulandı (Yenigün, 14 Temmuz 1939).

Hatay'ın ilk valisi olarak görevlendirildi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Hatay Valiliğine tayin edilen Sökmensüer'le göreve başlamasından önce görüştü ve görüşmede yeni görevinin önemi konusunda kendisine telkinde bulundu. Şükrü Sökmensüer, büyük sevinç gösterileri arasında 18 Temmuz 1939'da Antakya'ya gelerek görevine başladı (İnan, 1997: 118-119; Ulus, 19 Temmuz 1939). Sökmensüer, Ankara'ya çektiği telgrafta "Antakya vilayet makamında vazife başındayım. (19.7.1939) bugün saat 19'da Beylan Şuheda Abidesi önünde Hatay halkını selamlayarak göreve başladım. Şimdi saat 20'de Antakya vilayet makamında vazife başındayım. İskenderun beylan Antakya'da sakin halkın aziz milli şefimize Cumhuriyet hükümlerine karşı gösterdikleri tarifi imkânsız sevgi tezahüratı bu yazılarımı yazdığım dakikada da devam etmekteydi" ifadelerini kullandı (Okyay, 2014: 99-100).

Sökmensüer, Beylan Şuheda Abidesi önünde bulunan halka yaptığı konuşmada şöyle seslendi: "Sayın ve kahraman Hataylılar; bu güzel esere ve Hataylılara Cumhuriyetin ilk valisi olarak seçilmiş olmak bahtiyarlık hisleri ile aziz Milli Şefimize ve Sayın Saydam Hükümetine şükran hislerimi huzurunuzda arz etmekle vazifeme ve Cumhuriyet kanunlarını Hatay'da tatbika başlıyorum. ...Herşeyden evvel size Türk Cumhuriyetinin adaletini ve Türk İnkılabı'nın esas kaynağı olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin altı umdesini getiriyorum. Bütün vatandaşlar her türlü endişe, düşünce ve propagandalardan azade olarak müsterih ve Cumhuriyet havasını emerek işlerine, güçlerine devam edeceklerdir. Bütün Hataylı vatandaşlar bilmelidirler ki; Cumhuriyet kanunlarının icaplarına uymak demek hür ve mesut bir hayata uymak demektir. ...Sözüm nihayet verirken Hatay Vilayetinin kurulduğunu ve Hatay Valisi olarak işe başladığımı ve mesaimi vatandaşların refah ve saadetine hasredeceğimi beyan ile kahraman Hatay halkını hürmetle selamlarım" (Hatay, 20 Temmuz 1939).

Hatay'ın ilk valisi olarak atanan Şükrü Sökmensüer, kitlesel göçleri önlemeye çalıştı. Hatay'a gelir gelmez bölgede yaşayan tüm insanların kanun önünde eşit sayılacağını vurgulayarak, Türkler

dışındaki grupların endişelerini gidermeye çalıştı (Ada, 2005: 222). Hatay'da yaşayan Türkler dışındaki toplulukların Türkleştirilmesi amacıyla eğitim faaliyetleri yanı sıra farklı uygulamalara başvurdu. Özellikle Hatay'da göçler sonrasında da önemli bir kitle oluşturmaya devam eden Arap Alevilere yönelik bazı politikalar izledi. Sökmensüer, Hars Komitelerinin Adana ve Mersin'deki Arap Alevilere yönelik bazı politikalarını Hatay'da uygulamaya çalıştı. Arap Alevileri Türklerle kaynaştırmak suretiyle bu topluluğu Türkleştirme yönünde çabalar harcadı. Kendisiyle yapılan bir söyleşide Sökmensüer, bu yaklaşımını: "ben onların Aleviliğini esirgemedim; ama onlara hem Aleviliğini hem de Türklüğünü kabul ettirdim" diyordu. Bu tedbirlerden en çarpıcı olanlardan birisi de Türklerle Arap Aleviler arasındaki evliliklerin özendirilmesi oldu. Sökmensüer, evlilik dışında Sünni-Alevi ayrımını azaltmaya yönelik başka tedbirlere de başvurdu. Hatay'da tarihsel olarak ayrılmış olan Sünni ve Alevi mezarlıklarının birleştirilmesini sağladı (İnan, 1997: 122-123).

Valilik görevine başladıktan sonra önemli işler yapmaya girişen Sökmensüer, 1939'da Erzincan depremedelerinin Hatay'a yerleştirilmesi hususunu Dâhiliye Vekâleti'ne bildirdi. Ocak 1940'ta 3.000 felaketzede Hatay'ın Reyhanîye, Kırıkhan, İskenderun ilçelerine yerleştirildi (Yenigün, 6 Ocak 1940; Yenigün, 9 Ocak 1940). Bir taraftan dışarıdan getirilen Türk nüfusla Hatay'da Türkleşme sağlanırken bir taraftanda eğitim faaliyetleri yoluyla bu mücadele verildi. Manda idaresi döneminde baskılar nedeniyle bölgeye fazla kitap gelmezken, Türkiye'ye katılmasından sonra Vali Sökmensüer'in girişimleri ile daha fazla kitap getirildi. 1940-1941 yılında Antakya, İskenderun, Belen, Yayladağı, Kırıkhan ve Reyhanlı Halkevlerine Türk dili ve tarihiyle ilgili pek çok kitap geldi. Hatay Vilayeti'nde faaliyette bulunan 145 eğitimci okulunda açılan köy kütüphanelerine, köylünün aydınlanmasını sağlamak üzere gazete, dergi ve diğer eserlerin gönderilmesi Hatay Valisi Şükrü Sökmensüer'in talimatları ile gerçekleşti (Payaslı, 2013).

Hatay Valisi Şükrü Sökmensüer, Türkiye'nin diğer bölgelerinde yaşanan acı ve felaketler karşısında da sesiz kalmadı. 23 Eylül gecesi İzmir, Dikili ve civarında meydana gelen deprem sonucu 3 bine yakın insan evsiz yurtsuz kalmış, yüzlerce insan ölmüştü. Bu insanların yardımına Kızılay'ın koştığı, ancak Hatay'da bir Kızılay Cemiyeti'nin kurulmadığı, yurdun her tarafında olduğu gibi burada da Kızılay'ın bir şube açması gerektiği önemle belirtilmişti. Bunun üzerine Vali Şükrü Sökmensüer devreye girerek, Halk Sineması'nda gönüllülerden oluşan bir yardım komisyonu oluşturdu ve kendisi de, elli lira vererek yardım faaliyetlerini başlattı (Yenigün, 7 Ekim 1939). İkinci Dünya Savaşı'nın hüküm sürdüğü Ocak 1940'ta Hatay'da Türk Hava Kurumu'nun kurulması için Vali Şükrü Sökmensüer'in öncülüğünde girişim başladı. Hatay'da başlatılan bu girişim, halktan büyük destek gördü (Yenigün, 10 Şubat 1940).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Hatay'da da ekmek sıkıntısı baş gösterdi. Özellikle ekmeğin fiyatının belirsiz olması keyfi satışı beraberinde getirmişti. Bunun üzerine Vali Şükrü Sökmensüer öncülüğünde yapılan toplantıda, francala ekmek için azami fiyat 13 kuruş, diğer ekmekler için de 8 kuruş 10 para satış bedeli belirlendi. Fırıncıların hilelerine ve halkı aldatmalarına engel olmak için Vali Şükrü Sökmensüer ve un fabrikatörleri bir araya geldi. Vali, Belediye'ye kesin uyarıda bulunarak sıkı kontrollerin yapılmasını, kurallara riayet etmeyenlerin ağır bir şekilde cezalandırılmasını istedi (Yenigün, 7 Ocak 1941).

İkinci Dünya Savaşı sırasında, 23 Mart 1940 tarihinde Sökmensüer öncülüğünde şehirde Kimsesizler ve Yoksullara Yardım Cemiyeti kuruldu. Alınan yardımlar çerçevesinde Cemiyet, eski Nakşibendî Tekkesi'nde kimsesiz çocuklar için bir yurt açtı. Yurdun açılışını Vali Şükrü Sökmensüer yaptı ve açılıştan sonra davetlilerle birlikte yurdu gezdi. Hatay Valisi Şükrü Sökmensüer, cemiyetin kuruluşunu anılarında şöyle anlatır: "...fakirleri dilencilikten kurtarmak amacıyla fakirlere yardım için bir cemiyet kurdum, ilk sermayesini hususi idareden verdim; 3-4 tane temiz karyola hazırlattım. İstanbul'a gidecek olan fakir Türk öğrencilerini orada yatırıyoruz. Her gün piliçli etli pilav hazırlattırıp fakirlere dağıttırıyordum, sokaklarda, caddelerde dilencilerin dolaşmasını önlemiştim" (İnan, 1997: 124). Yoksullara yardım etmek, onların karnını doyurmanın yanı sıra sepetçilik, dokumacılık gibi sanatları öğretmek üzere Vali Şükrü Sökmensüer'in öncülüğünde Şefkat Sarayı

kurma çalışmalarına da başlandı (Yenigün, 6 Haziran 1941). Hatay'ın Türkiye ile bütünleşmesinde önemli görevler ifa eden İbrahim Şükrü Sökmensüer 10 Şubat 1942'de Hatay Valiliğinden ayrıldı.

4. SONUÇ

Osmanlı subayı olarak Balkan ve Birinci Dünya savaşlarına katılan İbrahim Şükrü Sökmensüer, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele saflarında yer aldı. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra, Tek Parti Dönemi'nde devlet kademelerinde önemli görevlerde bulundu. Bu görevlerden birisi de, 20 Ekim 1921'de Fransızlarla imzalanan Ankara İtilafnamesi ile Suriye sınırları içinde kalan Hatay'ın anavatana katılması mücadelesidir. 9 Eylül 1936'da Suriye'nin bağımsızlığı kazanması sürecinde Fransa'nın, Hatay'ı Suriye sınırları içinde bırakma isteği Hatay meselesinde kırize neden oldu. Türk hükümetinin Hatay meselesine yoğunlaştığı dönemde Emniyet Genel Müdürü olan Sökmensüer, bu mesele ile yakından ilgilendi, önemli görevler üstlendi. Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreteri olarak hem bölgede hemde Ankara'da verdiği mücadeleler ile Hatay meselesinin Türkiye'nin istediği yönde sonuçlanmasında önemli katkıları oldu. Fransızlarla yapılan çetin mücadeleler sonunda önce Hatay Devleti kurulması sağlandı, ardından da iltihak yoluyla Hatay Vilayet olarak Türkiye'ye bağlandı. Şükrü Sökmensüer, Hatay'ın anavatana bağlanmasından sonra vilayete atanan ilk vali oldu. Hatay Valiliği sırasında Hatay'ın Türkiye ile uyumlu hale getirilmesinde, şehirde iç bütünlüğün sağlanmasında ve türkleştirilmesinde önemli hizmetlerde bulundu.

II. Dünya Savaşı'nın en kritik günlerinde, 10 Şubat 1942'de Hatay Valiliğinden ayrılan İbrahim Şükrü Sökmensüer, İaşe Müsteşarı olarak görevlendirildi. Bu müsteşarlığın kaldırılması üzerine 8 Ağustos 1942'de VI. Dönem Erzincan Milletvekilliğine seçildi. Daha sonra VII. Dönem Erzincan ve VIII. Dönem Gümüşhane milletvekili olarak TBMM'de bulundu. 7 Ağustos 1946-5 Eylül 1947 tarihleri arasında İçişleri Bakanlığı görevini ifa etti. 1950 seçimlerinde meclise giremeyen Şükrü Sökmensüer, 1954 seçimlerinde Ankara'dan aday olmak istemesine rağmen listeye giremeyince aktif siyasetten çekildi. Emekli olduktan sonra, bir müddet, Akhisar ve İzmir'de bulunan Sökmensüer, orada yayımlanan bazı gazetelerde "Tüntaş Arpacıoğlu" takma adıyla siyasî ve iktisadî mahiyette yazılar yazdı. Katıldığı savaşlarda gösterdiği üstün başarılarından dolayı çeşitli takdirname, harpmadalyası ve liyakat madalyaları ile taltif edilen Sökmensüer, 18 Ekim 1978'de vefaat etti.

KAYNAKÇA

Ada, S. (2005). Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Akşam, (10-11 Aralık 1936).

Balcı, M. (2018). "Hatay Devleti Millet Meclisi Üzerinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Tbbm'nin Etkiler", Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, C. 13, S. 50, ss. 247-265.

Cumhuriyet, (17 Haziran 1939).

Dikici, A. (2007). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Emniyet Teşkilatında İz Birakmış Makedonya Doğumlu Polisler", Hikmet, S.10, ss.3-61.

Öz, E. (1992). Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Günay, Ş. Ş. (2007). Türk Parlamento Tarihi; TBMM-VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943), C. 5, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:39, Ankara.

Haber, (9 Aralık 1936).

Hatay, (18 Haziran 1939).

Hatay, (20 Temmuz 1939).

İnan, A. (1997). Tarihe Tanıklık Edenler: Cumhuriyet'in Kurucu Kuşağıyla Söyleşiler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Kili, S. (1976). CHP’de Gelişmeler, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Melek, İ.; Pehlivanlı, H. (2011). Hatay Devleti 2 Eylül 1938-29 Haziran 1939, Anıt Matbaası, Hatay.
- Mursalöğlü, M. (2003). Atatürk ve Hatay Davası, Seçil Ofset Matbaacılık, İstanbul.
- Okyay, V. (2014). “Hatay Meselesinin Politik Değerlendirmesi (1918-1939)”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Özkan, A. (2013). “1954 Seçimleri Öncesi Ankara Adaylarını Belirleme Sürecinde CHP’de Parti İçi Demokrasi Sorunu (Şükrü Sökmensüer’in Raporuna Göre)”, NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.2, S.2, ss. 73-91.
- Payaslı, V. (2013). “Siyasal, Sosyal Ve Kültürel Yönleriyle Sancak’tan Vilayet’e Hatay (1921-1960)”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi/Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Sarıbay, A. Y. (2001). Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Savcı, N.(2007). “Hatay Cumhuriyeti: Kuruluşu ve Anavatana Katılışı”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi/Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Soysal, İ. (1983). Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasi Anlaşmaları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Sökmen, T. (1978). Hatay’ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Tekin, M. (1993). Hatay Tarihi, Kültür Ofset Basımevi, Antakya.
- Tekin, M. (2002). Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen, Antakya.
- Teziç, E. (1991). Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul.
- Tunçay, M. (1983). “Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1950)”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ulus, (19 Temmuz 1939).
- Uyar, H. (2012). Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi, Boyut Yayınları, İstanbul.
- Yenigün, (10 Şubat 1940).
- Yenigün, (14 Temmuz 1939).
- Yenigün, (19 Haziran 1939).
- Yenigün, (6 Haziran 1941).
- Yenigün, (6 Ocak 1940).
- Yenigün, (7 Ekim 1939).
- Yenigün, (7 Ocak 1941).
- Yenigün, 9 Ocak 1940.
- Yılmaz, N.; Doğan, K. C. & İnanku, H. (2013). “Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1946) Bürokrasi ve Siyaset İlişkisinin Weberyan Değerlendirmesi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 27, S. 3, ss.263-284.